

Ruth Benedict, *Cultura și comportamentul la români*, Criterion Publishing, 2002, 120 p.

Printr-o coincidență, s-ar putea zice, deși cred că nu e vorba doar de jocul hazardului, în plină desfășurare a celui de-al doilea război mondial, în puncte depărtate ale Planetei, erau elaborate, din perspective diferite și cu intenții sau finalități puțin convergente, două studii care își propuneau să surprindă esența modului de a fi al românilor, specificul lor ca popor, *Weltanschauung*-ul românesc. Unul – *Dimensiunea românească a existenței*, conferință rostită în 10 ianuarie 1943, publicată, cu adăugiri, în *Izvoare de filosofie. Culegere de studii și texte*, II, îngrijită de Const. Floru, Const. Noica și Mircea Vulcănescu, București, 1944, p. 53-97 – aparține lui Mircea Vulcănescu (1904-1952), sociolog format la „școala” lui Dimitrie

Gusti și filosof al culturii puternic influențat de profesorul Nae Ionescu, mentorul unei întregi „tinere generații” ilustrată de nume celebre precum cele ale lui Mircea Eliade, Emil Cioran (cărui îi este dedicat studiul amintit mai sus, subintitulat „Schiță fenomenologică”), C. Noica și alții. Al doilea – *Romanian Culture and Behavior*, scris tot în 1943, dar tipărit mult mai târziu – poartă semnătura unei celebre cercetătoare a culturii, antropologul american Ruth Benedict (1887-1948), autoare a unor studii fondatoare în antropologia culturală precum *Patterns of Culture* (1934), *Zuni Mythology* (1940), *The Chrysanthemum and the Sword. Patterns of Japanese Culture* (1946) și, postum, o selecție din scrierile sale, de asemenea celebră, *An Anthropologist at Work*, editată de prietena sa, Margaret Mead, în 1959.

Evident, cele două lucrări pe care le-am alăturat mai mult, dar nu numai, din considerente de cronologie, s-au zămislit și au apărut cu totul independent una de cealaltă și au răspuns, fiecare în felul său, altor comandamente. Studiul lui Mircea Vulcănescu se înscria „pe terenul preocupărilor de tipologie a culturii, alături de alte studii, mai mult sau mai puțin reușite, de același fel” între care le amintea pe cele semnate de D. Drăghicescu, I. Petrovici, C. Rădulescu-Motru, Vasile Pârvan, Lucian Blaga, Dan Botta, Vasile Băncilă, D. C. Amzăr, Ovidiu Papadima și cărora li se pot adăuga și altele, precum, cu titlu de exemplu, Liviu Rusu, *Le sens de l'existence dans la poésie populaire roumaine*, Paris, 1935. Studiul semnat de Ruth Benedict face parte din seria de cercetări comandate de Biroul pentru Informații de Război din Washington cu privire la inamicii ori aliații S. U. A. din vremea celui de-al doilea război mondial. Era un program la care aderaseră sau fuseseră chemați să lucreze și alți antropologi de prestigiu ai timpului respectiv, între care Margaret Mead și Gregory Bateson. Ruth Benedict a elaborat studiile despre România, Tailanda și Japonia. Cel mai cunoscut dintre ele, cel despre japonezi, *Crizantema și spada*, a apărut ca o lucrare de sine stătătoare în 1946. Celelalte două s-au publicat mai târziu; cel despre Tailanda în 1952, cel despre români, într-o colecție inițiată de prof. Robert J. Theodoratus, de la Colorado State University, „Occasional Papers in Anthropology”, no. 1, 1972. După alți 30 de ani, în 2002, apare, la Criterion Publishing, Norcross, GA, USA, traducerea românească, făcută nu se știe de cine și tipărită în România, sub titlul, cam forțat din punct de vedere lingvistic, *Cultura și comportamentul la români*. Studiul propriu-zis este însoțit de o „Introducere” semnată de Margaret Mead, o „Notă asupra ediției” de Robert J. Theodoratus și de o postfață (*Fără părținare și patimă despre românii-americani*, p. 110-120) de Gabriel Stănescu.

Margaret Mead dă unele relații în legătură cu proiectul care dusesse la elaborarea memorandumului cu privire la România, redactat în 1943, dar nerevizuit de autoare și nefăcut public în timpul vieții acesteia. Precizarea cea mai importantă și de care trebuie să se țină seama în aprecierea studiului lui Ruth Benedict privește condițiile documentării, modalitățile de culegere a informațiilor, cu totul speciale, și care au fost teoretizate în cartea editată de M. Mead și Rhonda Metraux, *The Study of Culture at a Distance*, Chicago University Press, 1953. „Fișele” necesare pentru a contura profilul spiritual al românilor, „cultura și comportamentul” lor, au avut două surse principale: literatura de specialitate, românească și americană (britanică), și românii din America. Ca atare, cultura românească a fost studiată „de la distanță”, și nu la fața locului, „acasă” la români, ceea ce, de altfel, nici nu ar fi fost posibil în momentul desfășurării cercetării. Dacă sursele scrise, tipărite, sunt consemnate într-o listă

bibliografică, despre sursele orale nu știm mai nimic, respectarea principiului confidențialității, impus de multă vreme în antropologie și aplicat strict, lucru firesc și de înțeles în vremea de război când s-a făcut cercetarea, lipsindu-ne de cea mai vagă idee despre cei cu care s-a stat de vorbă (sex, vârstă, stare socială, loc de origine în România, durata șederii în S. U. A. etc.). Au fost, spune cercetătoarea în „Prefață”, „aproximativ douăzeci și cinci de români [care] au depus timp și efort pentru a înlesni acest studiu. [...] Prin acești români, scheletul de fraze abstracte a putut primi carnea și sângele experiențelor personale, astfel [încât] copilul român și familia română apar descriși într-o manieră fără precedent” (p. 9).

Cu tot caracterul extrem de limitat al surselor, nici acestea întotdeauna de cea mai bună calitate, din perspectiva etnologului, căci alături de colecția (pe numai doi ani, 1937-1938) a publicației „Sociologie românească” (când revista apărea din 1936 și va continua să apară, până în 1944), și de studiile românești ale lui Mozes Gaster sau Agnes Murgoci, de exemplu, figurează și unele cărți de literatură sau de popularizare ale Prințesei Bibescu, ale Elenei Văcărescu, ale Teresei Stratilescu, ale lui Peter Neagoe, cu toate acestea, zic, felul în care este condusă investigația și sunt formulate concluziile ne reține atenția, chiar și astăzi. Din păcate, nu se poate trece cu vederea calitatea mai mult decât precară a traducerii și a redactării versiunii românești a cărții. Ca să ne facem o idee, titlurile cărților folosite în cuprinsul lucrării, toate în engleză, au fost traduse, nu pricepem de ce, în română. Dar ce traducere! Mozes Gaster este citat cu o lucrare care s-ar intitula „Pasărea România și cele mai bune povești”, când titlul este *Romanian Bird and Beast Stories*, adică, la mintea oricărui elev care a făcut doi ani de engleză în școală, „Povești românești despre păsări și animale”. Studiul scris de Agnes Murgoci, *The evil-eye in Romania, and its antidotes* ar însemna „Ochiul Diavolului în România și antidoturile sale”, când, din nou, orice novice într-ale englezei face o diferență între „evil” și „devil” și știe (ar trebui să știe) că „evil-eye” înseamnă „privire rea”, „deochi”.

Considerațiile asupra istoriei României „așa cum o văd românii” sunt îndatorate studiilor istorice ale lui R. W. Seton-Watson, *A History of the Romanians from Roman Times to the Completion of Unity*, Cambridge University Press, 1934, socotită de autoare o sursă „inestimabilă” și reținută ca atare și de istoriografia românească, dar și altor lucrări la care cercetătoarea a avut acces la vremea respectivă.

Intreprins cu scopul „de a limpezi unele confuzii legate de români, pe care le avem noi, occidentali”, cum arată explicit Ruth Benedict în „Prefață”, studiul său din 1943 impresionează prin acuitatea observațiilor și prin standardul de obiectivitate pe care și l-a impus. Cei interesați au putut găsi aici câteva dominante ale societății românești a vremii respective: ruralitatea, țărănimea și problema pământului, raporturile dintre țărani, „cei care poartă cămașa pe dinafară” și „ceilalți” (boieri, arendași, funcționari publici, preot, învățător, hangiu, jandarm, străini etc.), instituțiile statului (armata, justiția, parlamentul) și modul lor de funcționare, în a căror mecanică „șpaga”, „bacșișul” au un rol bine precizat. „Salariul și priceperea într-o meserie sunt categoric mai puțin importante decât bacșișul și șpaga și, fie că este adevărat sau nu, este semnificativ faptul că oamenii cred, unanim, că în România oricine poate fi cumpărat. [...] Bacșișul se dă de la sine, practic în orice tranzacție de zi cu zi; nimeni nu-l respinge” (p. 35-36). După 60 de ani, lucrurile par să nu se fi schimbat prea mult, sau chiar de loc ! O susținere în acest sens aflăm într-un studiu recent al lui Filippo Zerilli,

Playing (with) bribery, în vol. *La ricerca antropologica in Romania. Prospective storiche ed etnografiche*. A cura di Cristina Popa, Giovanni Pizza, Filippo M. Zerilli, „SMAC”- nuova serie n. 4, Editioni Scientifiche Italiane, 2003, p. 275-308, în care se încearcă o explicație „istorică”, prin *Miorița*, stăpânirea otomană și comunism, a legăturii dintre corupție, ilegalitate și „românitate”, „a relationship between illegal behavior and Romanianness” (*op. cit.*, p. 301).

Ruth Benedict, un antropolog eminent, dublat de un bun sociolog și politolog, vede sau se uită în zone care, uneori, i-au scăpat etnologului român sau cărora nu le-a dat atenția cuvenită. Din nou și din păcate, observațiile sale de acum 60 de ani sunt de o tulburătoare actualitate. „Bișnițarii” de astăzi, traficantii de influență sunt surprinși „la lucru” cu o forță de caracterizare remarcabilă: „În afară de avocați, există mulți indivizi disponibili să ofere asistență în administrarea afacerilor particulare. Aceștia sunt deopotrivă bărbați și femei și se numesc „afaceriști”. Aceștia acționează ca intermediari în dispute, oferă bacșiș reprezentanților guvernamentali și participă la tranzacții. [...] Unii s-au specializat în obținerea de posturi de muncă, pentru care, ca onorariu, primesc salariul pe trei luni de la postulanti...” (p. 53).

Din punctul de vedere al etnologului, studiul lui Ruth Benedict este plin de sugestii și de învățăminte. Într-o frază, se consemnează pasiunea românilor pentru jocurile de noroc (compară, în zilele noastre, cu jocurile piramidale tip „Caritas” sau cu nebunia miliardelor de le Loto 6 din 49), în alta se face o sumară etnologie a băuturii la români, altundeva sunt făcute referiri punctuale la violența domestică („bătutul nevestei este considerat ca o parte componentă a căsniciei”). Paginile despre poziția femeii în societatea românească a vremii sunt printre cele mai bune scrise până la acea dată, ca și acelea referitoare la psihologia vârstei la români. Nu-mi amintesc (dar poate că mă înșel) să fi întâlnit undeva, într-un studiu românesc, o referire, măcar, la problema masturbării la copii și a mijloacelor de prevenire a acestei practici frecvente, aproape generalizată, după informațiile autoarei, la români, mai ales în orașe și în târguri, dar și în sate. Căci, deși se arată că „s-au găsit prea puțini interlocutori țărani din Vechiul Regat spre a li se cere părerea despre această chestiune” (p. 79), practica pare să fi fost generală: „Băieții, atât la sate cât și la orașe, fac întreceri care e *mai tare* între cei de aceeași vârstă” (p. 83). Dar ce legătură are chestiunea aceasta, de ordin intim, s-ar zice, cu felul de a fi al românilor, în ce măsură poate fi ea subsumată „culturii și comportamentului la români”? Se pornește de la practicile de înfășurare a copiilor și de supraveghere a acestora ca mijloace de prevenire a „comportamentului” producător de plăcere, sarcină care revenea, în cea mai mare măsură mamei, sursă, pe de o parte, a plăcerilor pentru copil (alăptare, hrană, îngrijire, protecție) și, pe de altă parte, „obstacol împotriva satisfacției”. Or, tocmai „plăcerea” pare să fie factorul ordonator al comportamentelor românilor.

Se afirmă, cu valoare de concluzie, că „Idealul de viață românesc este practic hedonismul. Oamenii ar trebui să își satisfacă dorințele”, „Această aprobare a plăcerii e substratul atitudinilor românești în relațiile interpersonale. Un individ își bazează legătura cu un alt individ pe plăcerea pe care i-o furnizează această legătură”, „O relație omenească bună care să nu dăruiască plăcere este pentru români o contradicție în termeni”, „Oportunismul românesc este o expresie a hedonismului românesc” (p. 90-93). Că această opinie este întrutotul corectă sau nu, că are sau nu valoare de semn identitar nu vom cădea niciodată toți de acord. Dar e neîndoielnic faptul că antropologul american Ruth Benedict, pornind de la o informație,

prin forța lucrurilor limitată și inegală, a izbutit să contureze, în câteva luni de lucru, în plin război, o schiță de portret a românilor, acești „oameni încântători” cărora „le place veselia”, care „sunt siguri că vor fi plăcuți” și care chiar, „cei mai mulți dintre ei se bucură de simpatie” (p. 88).

Dar oare, schimbând tot ce este de schimbat, filosoful român Mircea Vulcănescu nu ajungea, urmând cu totul alt plan de lucru și altă țintă, la o concluzie comparabilă, cel puțin, cu aceea a antropologului american când nota, ca o caracteristică definitorie a firii românului „*Ușurința în fața vieții*. Starea normală a românului e lipsită de sentimentul gravității existenței ...” ?

Nu știm cât de mult a servit studiul lui Ruth Benedict în luarea deciziilor comandanților militari și în instruirea și supraviețuirea soldaților americani care au căzut cu avioanele lor de bombardament sau au fost parașutați de Aliați în România, înainte de sfârșitul războiului. Ce rămâne ca un bun câștigat este exercițiul de antropologie aplicată, „de la distanță”, realizat cu obiectivitate și metodă de un profesionist al domeniului.¹

Notă

¹ Din „folclorul antropologilor” se știe că Ruth Benedict a scris cele trei studii despre Japonia, România și Thailanda fără să fi vizitat vreodată țările respective. Totuși, într-un instrument de lucru credibil cum este *Dicționar de etnologie și antropologie*. Volum coordonat de Pierre Bonte și Michel Izard (1991), trad. rom. Editura Polirom, 1999, în articolul despre R. B., semnat chiar de M. Izard, se scrie că, „după război R.B. a întreprins călătorii de studiu în Europa (Germania, Olanda, România) și în Asia (Japonia și Thailanda)”. Nu am găsit, deocamdată, nici o confirmare a prezenței antropologului american în România, în anii 1944-1948, care, dacă ar fi avut loc, n-ar fi putut trece chiar așa de neobservată. Același articol conține, de asemenea, o informație eronată, de data asta controlabilă. Se afirmă că „R.B. a creat în 1928 revista *Journal of American Folklore* (care își încetează apariția în 1939) (sublinierile mele - N.C.)”. Nimic mai fals! Ruth Benedict a fost redactorul șef (*editor*) al publicației Societății Americane de Folclor pentru volumele 38-52, în anii 1925-1939, când a fost înlocuită în condiții mai puțin regulamentare (*fired*) (pentru detalii, vezi *Journal of American Folklore. The Centennial Index*, „J.A. F.” Vol. 101, no. 402, October-December 1988, p. 26-28)